

## Filozofia (v) príbehu – filozoficko-estetické čítanie diela Ayn Rand v kontextoch populárnej kultúry

JURAJ MALÍČEK

---

Hoci je americká spisovateľka a filozofka<sup>1</sup> Ayn Rand autorkou šiestich prozaických textov, z ktorých štyri môžeme považovať za romány (*We the Living*, 1936; *The Fountainhead*, 1943; *Atlas Shrugged*, 1957; *Ideal*, 2015), jeden za novelu (*Anthem*, 1938) a jeden zostáva bezpochyby divadelnou hrou (*Night of January 16th*, 1934), do širších kontextov literatúry, filozofie a predovšetkým populárnej kultúry vstúpila vďaka dvom z nich. Sú to jej, z hľadiska počtu opakovaných vydaní a počtu predaných kusov, komerčne najúspešnejšie a čitateľsky najpopulárnejšie, najexponovanejšie a vzhľadom na obsah i najreprezentatívnejšie romány *Zdroj* (2000) a *Atlasova vzbura* (2014).<sup>2</sup> Ústrednou metatémou oboch textov, ich zmyslom a významom, hoci priamo v nich explicitne takto nesformulovaným, je tzv. filozofia objektivismu, resp. objektivismus, čo je „název filozofie Ayn Randovej, tak jak ji predstavila v díle, které sama vytvořila nebo které schválila“ (Peikoff 2001, 13).

Objektivismus je teda názvom autorkinej filozofie – je označením a zároveň je filozofiou, teda označovaným, avšak táto semióza je výhradne dielom Ayn Rand a jej žiakov, učeníkov, nasledovateľov, ba dokonca ustanovených dedičov. Objektivismus (a filozofia objektivismu) teda nie je výsledkom konsenzuálnej zhody širokého kruhu praktikujúcich filozofov v rámci filozofie ako objektívne jestvujúcej inštitucionalizovanej vednej disciplíny, ako je to v prípade iných, z tohto hľadiska tradičných filozofických -izmov (pragmatizmus, štrukturalizmus, solipsizmus, voluntarizmus, nihilizmus atď.), ale je názvom, ktorého pojmové referenčné pole nikdy nepresiahlo vlastné hranice. V dôsledku absencie filozofickej diskusie, ktorá preveruje nové pojmy, prúdy, hnutia a začleňuje ich do rezervoára relevantných a rešpektovaných filozofických pojmov, sa objektivismus ako pojem, nie ako názov, nikdy neetabloval v širšom filozofickom diskurze. Inak povedané: filozofia Ayn Rand je síce filozofiou Ayn Rand – v analógii s kľúčovou premisou, axiómou, filozofiu definujúcim prvotným faktom Johna Galta (jej literárnej postavy, hlavného hrdinu románu *Atlasova vzbura*), ktorý začína filozofovať konštatovaním poznania, že „A je A“ – , avšak vôbec nemôžeme rovnako jasne tvrdiť, že filozofia Ayn Rand je filozofiou. Nie je ňou, minimálne z čisto formálneho a vzhľadom na filozofiu samu azda i celkom vulgárneho uhla pohľadu, v rámci ktorého by sme za indikátor príslušnosti niečoho k niečomu mohli považovať faktickú prítomnosť niečoho medzi niečím. Vo filozofických slovníkoch pojem objektivismus nenájdeme, rovnako ako nenájdeme filozofiu objektivismu ako súčasť

inštitucionalizovaných dejín filozofie 20. storočia, azda s výnimkou populárno-náučnej, prehľadovej, bohato ilustrovanej a na najširšie čitateľské masy orientovanej *Knihy filozofie*, v ktorej sa objektivizmus objavuje ako súčasť hesla „Ayn Randová“:

Spisovateľka a filozofka Ayn Randová (vlastným jménom Alissa Rosenbaumová) sa narodila v ruském Petrohrade a v roku 1926 presídlila do Spojených štátů. Zprvu pracovala jako scenáristka a proslulost ji získal teprve román *Zdroj* (1943), příběh ideálního člověka. Je zakladatelkou objektivismu zpochybnujícího představu, že morální povinnosti člověka je žít pro druhé. Neměnná, na člověku nezávislá realita existuje jako objektivní absolutno a rozumové uvažování člověka je jeho způsobem, jak ji chápe (Buckingham et al. 2013, 337).

Citované heslo pritom svojimi parametrami len sotva napĺňa účel poskytnúť laikovi aspoň akúsi relevantnú predstavu o „ďalšej filozofke“<sup>3</sup> Ayn Rand, jeho súčasťou totiž nie je jej – z hľadiska objektivizmu samotného – najvýznamnejší román *Atlasova vzbura*.

Problematickosť objektivizmu vo vzťahu k legitímnym filozofiám ilustruje synekdochicky v českom a slovenskom kontexte napríklad štúdia Jána Pavlíka *Emfatická obhajoba liberálnych hodnot*, v ktorej autor upriamuje pozornosť na principiálne konfrontačný ráz objektivizmu:

Takzvaný objektivizmus [...] je učení, které prezentuje sebe sama jakožto konečnou a definitivní podobu filosofické legitimizace liberálních hodnot, přičemž se rozhodně distancuje jak od konzervativismu, tak od libertarianismu. V souladu s touto sebeinterpretací se objektivismus pasuje na zvěstovatele definitivního, jednou provždy uzavřeného poznání, týkajícího se lidské podstaty (z níž vyvozuje zmíněné liberální hodnoty) a samotného procesu lidského poznávání, což vlastně implikuje, že objektivisté se domnívají, že jsou vlastníky absolutní pravdy (2005, 41).

Filozofia objektivizmu Ayn Rand teda identifikuje samu seba ako poslednú, konečnú filozofiu, filozofické završenie poznania, navyše ako poznanie nie ukotvené a vyrastajúce z iných filozofií (Aristoteles korigujúci Platóna, Marx rozvíjajúci Hegela), ale filozofiu autonómnou, pôvodnú v tom zmysle, že ide o dielo jedného človeka – Ayn Rand, ktorá vytvorila nový, komplexný, univerzálny filozofický systém zahŕňajúci nielen všetky základné filozofické disciplíny – ontológiu, gnozeológiu (epistemológiu, noetiku), axiológiu (etiku), ale aj ich aplikované deriváty (ekonomiku, politiku, estetiku, právo atď.). Tvorkyňa objektivizmu sa pritom parciálne nevyhýbala ani metodológii vedy, religionistike, pojmotvorbe či psychológii. Objektivizmus A. Rand je teda synkretickým poznaním, ukončuje filozofiu tým, že ju vracia na začiatok, k prvej, všeobsažnej filozofii, ktorá vlastne, súc univerzálnou filozofiou, nemá ako vstúpiť do kontaktu a nieto ešte do diskusie s inými filozofiami. Ich relevantné časti sú totiž jej integrálnou súčasťou, nie implikovanou, ale sú autorkiným paralelným poznaním už poznaného aj inými filozofmi, ktorí sa kdesi pomýlili, urobili chybu, mysleli nesprávne. Podľa A. Rand úplný, objektívne platný, pravdivý je iba objektivizmus.

Sama Randová prohlásila, že pro její učení platí princip „*all or nothing*“, tedy že buď platí každá věta její nauky, nebo vůbec nic, a její nejvěrnější následovníci (tzv. randisté) proto nepřipouštějí v její filosofii jakékoliv dílčí změny. Cílem zastánců objektivismu je převést

jejich doktrínu do politickej praxe, od čohož si sľubujú definitívni „nápravu vecí lidských“. Objektivismus (zvlášť v pojetí ortodoxných randistů) se tak ukazuje jako sektársky dogmatismus mesianistického typu (Pavlík 2005, 41).

Takéto neprívetivé identifikovanie objektivismu pritom nemusí byť nevyhnutne Pavlíkovým záverom, ale dá sa odvodiť zo samotného objektivismu, resp. z tej jeho modelovej podoby, ktorá je ideovým priestorom románov *Zdroj* (v menšej miere) a *Atlasova vzbura* (vo väčšej až úplnej miere). Objektivismus v nich nie je pomenovaný explicitne, ale je prítomný prakticky permanentne ako jediná správna filozofia, filozofia v širšom zmysle slova nahrádzajúca parciálnu filozofiu v užšom zmysle slova, ako filozofia totum pro parte, resp. genus pro specie, či celkom presne, filozofia ako taká, romanticky sa navracajúca k svojej poetizovanej podstate – láska k múdrosti.

Aplikovaná láska k múdrosti, pravdivá, reprezentujúca ideál, avšak nie a priori – táto kategória totiž nemá v objektivizme miesto. A keďže, ako uvádza L. Peikoff v doslove k *Atlasovej vzpoure*, „Ayn Randová verila, že umění je znovuvytvořením reality podle metafyzického hodnotového žebříčku umělce“ (Randová 2014, 1103), zvolila si za prostriedok svojho filozofovania román, nie ako jeden zo žánrov, ale ako literárnu formu, ktorá sa pre ňu stala filozofickým laboratóriom. Jedinou relevantnou filozofickou metódou sa pre ňu stala indukcia a jediným skutočne dôležitým jazykovo-štylistickým prostriedkom, figúrou i trópom, veľká systémová metafora sveta – najprv ako architektúry (*Zdroj*) a neskôr ako železnice (*Atlasova vzbura*).

Román *Zdroj* je príbehom architekta Howarda Roarka, ktorý je personifikáciou autorkinej najvyššej cnosti – racionálneho egoizmu. Roark ako dokonalý objektivistický ideál človeka jestvuje v nedokonalom svete definovanom altruistickými ľavicovými hodnotami rovnosti a bratstva, ktoré sú však v permanentnej kolízii so slobodou. Rand sa pritom až principiálne bráni presnej formulácii týchto hodnôt v spojení s kresťanstvom ako inštitucionalizovaným náboženstvom, s jeho hodnotovým rámcom i so samotnými princípmi viery. Kristovo sebaobetovanie ako výraz lásky k blížnemu je tu síce prítomné, ale iba ako implicitný predpoklad, nesformulovaný princíp vznášajúci sa za textom, omyl, ktorý ľudskú civilizáciu vrhá späť do iracionálnej tmy. Roark je schopný síce sebeckej, ale pozitívnej lásky, ktorú aplikuje vo vzťahu k pôvabnej, prísne racionálnej, avšak dosiaľ neprebudenej objektivistke Dominike Franconovej. Tá prežíva v neobjektivistickom svete ako prirodzená solitérka, nie šťastná a nie nešťastná, pričom je determinovaná hodnotami, ktoré síce sama necíti, ale podvoľuje sa konvenciám a štandardom jestvujúceho spoločenského poriadku. Až stretnutie s osudovým mužom ju privedie na správnu cestu. Triumvirát kladných postáv završuje hrubozrnný mediálny magnát, spontánny a živelný objektivista Gail Wynand, muž, ktorý sa z ulice vypracoval až na samotný vrchol a ktorý v Dominike nájde načas svoju milujúcu a milovanú manželku a v Roarkovi priateľa, s hodnotami ktorého cíti hlbokú spriaznenosť napriek tomu, že s ním a Dominikou tvoria milostný trojuholník. Ten v objektivizme nie je zaťažený negatívnymi konotáciami, nevedie k dramatickému stretu, ale je akousi nekonfliktnou peripetiou racionálneho egoizmu všetkých troch kladných postáv. Hlavnými zápornými postavami *Zdroja* sú Roarkov spolužiak a v neobjektivistickom svete úspešný, avšak nešťastný architekt Petr Keating (karierista parazitujúci na Roarkovom géniovi, muž celkom definovaný očaká-

vaniami vonkajšieho sveta) a predovšetkým vplyvný ľavicovo humanistický intelektuál salónneho typu Ellswort Toohey (zdanlivo charizmatický ľudomil, ktorý v slabej chvíli tesne pred rozohraním katarzného finále priznáva, že jeho skutočným hnacím motorom, skrytým za všetkými ideálmi a prívetivou tvárou dobráckeho dedka, je túžba po moci). Príbeh románu je konštruovaný ako dráma hodnotových stretov rôznych morálnych kódexov, ktoré jednotlivé postavy reprezentujú. Roark prechádza románom celkom bez zmeny, vystupuje z neho tak, ako doň vstúpil, iba starší, architekt vizionár, ktorý neschádza z cesty, pilier objektivismu, ktorý sa neprispôsobuje svetu, ale vytrvá, kým sa prispôsobí svet.

*Zdroj* je spoločenský román s prvkami vzťahovej romancy, ktorý, odhliadnuc od skutočnosti, že je autorkiným prvým systematickým pokusom vypovedať svoju filozofiu konzistentne na báze príbehu, sa až mimoriadne konvenčným spôsobom pokúša vybudovať dramatický oblúk na konflikte dvoch morálok. Sleduje príbeh neobyčajného jedinca, ktorý sa pokúša presadiť v nepriaznivom prostredí, jeho problémom však je, že tento dramatický oblúk nie je najpresvedčivejší. Hlavný hrdina sa totiž vôbec s vonkajším nepriaznivým svetom nekonfrontuje, v skutočnosti románu rozpor vlastne neexistuje a k žiadnemu konfliktu nedochádza. *Zdroj* je viac rozprávaním smerujúcim k finálnej výpovedi, teda záverečnej reči protagonistu, ktorý sa neprispôobil ani nezmenil. Týmto prejavom obhajuje svoje konanie pred justičným aparátom a možno ho považovať za akýsi záverečný Roarkov manifest.

Celý prejav Howarda Roarka má v českom preklade deväť strán, tvorí teda viac ako jedno percento sedemstodeväťdesiatosemstranového románu *Zdroj*. Objektivismus Ayn Rand v ňom síce ešte nie je tak precízne formulovaný ako v jej nasledujúcom románe, aj o románe *Zdroj* však platí, že všetko v ňom napísané je podmienené práve týmto jedným percentom. Ayn Rand skúmala svet, identifikovala problém a napísala román, v ktorom ponúkla riešenie. Využila pritom metaforu stavby – filozofia v rámci nej predstavuje architektúru sveta, ktorej je architekt/filozof Howard Roark projektantom.

*Atlasova vzbura*, druhý zásadný román A. Rand a zároveň jej opus magnum, vo všetkom prekonáva prózu *Zdroj*. Je o tristo strán dlhší, filozofia objektivismu (hoci taktó v rámci románu explicitne nepomenovaná) je v ňom prítomná prakticky permanentne, aj keď podstatná časť románu je vymedzená negatívne – ako utópia vo vzťahu k realite románu, ktorá je dystopická. Hlavný hrdina John Galt je ešte exponovanejším racionálnym egoistom a ešte väčším objektivistom ako Howard Roark, pričom romantický motív je prítomný nie ako trojuholník (objektivistka vo vzťahu s dvoma objektivistami), ale ako štvoruholník (objektivistka vo vzťahu s tromi objektivistami). A čo je najpodstatnejšie, nejestvujúci dramatický oblúk a absencia skutočného konfliktu aj tu vyúsťujú do filozoficky významovo preťaženého prejavu hlavného hrdinu. Ten však neodznie v súdnej sieni, ale je rozhlasom šírený do celej krajiny a tvorí ho päťdesiatosem strán z tisícstranového románu (v českom preklade).

Reč Johna Galta je zavŕšením rozprávania A. Rand simulujúceho príbeh, ktorý identifikuje svet pomalého rozkladu civilizácie po tom, čo ju dobrovoľne začali opúšťať tvorcovia-objektivisti, význační jedinci žijúci podľa morálneho kódexu racionálnych egoistov, konkrétne priemyselníci, obchodníci, podnikatelia, vynálezcovia,

sudcovia, umelci, filozofi, lekári, teda z pohľadu A. Rand hýbatelia a „atlasovia“, no z pohľadu vonkajšieho sveta vykorisťovatelia. John Galt bol prvý z nich, ktorý precitol. Galt spolu s podobne zmýšľajúcimi hýbatelmi, ktorých sám presvedčil, aby odmietli zodpovednosť za niekoho iného okrem seba, odišli na neznáme miesto, kde vybudovali malú utópiu schopných. Vonkajší svet ponechali vlastnému osudu a zopár hýbatelom, ktorí ešte celkom nerezignovali na úpadkový svet. Najvytrvalejšou z hýbateliek, odmietajúcou prenechať zodpovednosť neschopným, je Dagny Taggartová, výkonná riaditeľka obrovskej železničnej spoločnosti, mimoriadne produktívna manažérka, ktorá prakticky vedie firmu namiesto svojho neschopného filantropického brata Jamesa Taggarta. Prostredníctvom nej, permanentne bojujúcej proti neschopnosti, sledujeme rozprávanie A. Rand o úpadku až k samým hraniciam znesiteľnosti a do momentu, keď sa ľudská civilizácia, ako ju poznáme, de facto rozpadá, aby z trosiek starého sveta mohol vyrásť nový svet – svet objektivizmu a racionálneho egoizmu.

Zatiaľ čo *Zdroj*, román diskutabilných literárnych kvalít, aspoň formálne akceptuje, že by mal byť najprv literárnym dielom a až potom filozofickým podobenstvom, o texte *Atlasova vzbura* už také čosi rovnako presvedčivo tvrdiť nemožno. Objektivistka Ayn Rand, filozofická vizionárka, autorka tej jedinej správnej, poslednej a prvej filozofie, totiž akoby celkom opustila náš nedokonalý svet, píšuc nie kvôli literatúre alebo príbehu, ale kvôli beletrizovanej filozofickej výpovedi, ktorá sa z pohľadu prísnej akademickej filozofie môže javiť ako naivná.

V tomto kontexte je pozoruhodné, že romány *Zdroj* a *Atlasova vzbura* síce zodpovedajú kritériám umeleckej literatúry, či v širšom zmysle umenia vôbec, ale iba vo svojom vlastnom rámci – teda vtedy, keď kritériá, ktorými by bolo možné estetický kód daných textov posudzovať, abstrahujeme priamo z jedného z nich.

Ať už symfonie či uhelný dŕl, veškerá práce je tvůrčím aktem a pramení z téhož zdroje – z nevykořenitelné lidské schopnosti racionální úvahy, schopnosti vázat a spojovat dřívce rozpojené a netušené. Ta zářivá vize, kterou jsou prý nadáni autoři symfonií a románů... co asi bylo hybnou silou lidí, kteří vynášeli, jak využívat ropu, jak těžit nerosty, jak vyrobit elektromotor? Co je oním posvátným plamenem, který prý hoří v každém hudebníkovi a básníkovi? Odkud se asi vzal vzdor, s nímž jeden průmyslník bránil svou slitinu před celým světem, odkud se bral ve vynálezcích letadla, stavitelích železnic, objevitelích nových bakterií či nových světadílů od počátku lidstva? Není snad tím plamenem neuhasitelná touha po pravdě, slečno Taggartová? (Randová 2014, 742 – 743)

Ak pripustíme, že symfónia reprezentuje umenie, potom je umenie rovnako ako baňa tvorivým aktom, ktorý je motivovaný túžbou po pravde a nie jej hľadaním. Tento prvok zodpovedá výlučne vlastnému estetickému systému A. Rand, ktorý však výraznejšie nekomunikuje s princípmi iných estetických modelov. To, čo produkuje umeleckú povahu literárneho textu v estetike A. Rand, sa iným estetickým prístupom môže javiť ako problematické.

V románoch A. Rand dominuje opis, preto sa aj všetky jej pokusy o charakterovú drobnokresbu postáv menia na redukované opisy neživých, neskutočných, oklieštených typov, nie plastických a uveriteľných charakterov. V dôsledku toho sú všetky postavy viac karikatúrami ako uveriteľnými ľudskými bytosťami, ktorých životným

priestorom je zhodou okolností románová fikcia. Všetci kladní hrdinovia sú krásni, sošní, vznešení, bystrí, všetci záporní sú škaredí. Vždy, keď sa tieto typy stretnú, a Rand sa pokúša sprostredkovať nám, ako sa stretli nielen fyzicky, ale i duševne, zväčša povedia slovo-dve, zostanú mlčať a metafyzicky sa zahľadia kamsi do dialky. Či sú to milenci, priatelia alebo postavy, ktoré viaže puto učiteľa a žiaka, o všetkých spoločne platí, že v rámci románov neprechádzajú duševným vývojom, nemenia sa, udalosti opísané v románoch sa neodrážajú v ich psychike, nie sú schopné výraznejšej zmeny. Podobne problematická je A. Rand pri konštruovaní zápletky, z ktorej sa začne odvíjať príbeh. *Zdroj* i *Atlasova vzbura* sú romány; síce s identickou témou, ale bez príbehu, rozvíjajúceho ústredný konflikt proti sebe stojacich hrdinov, téz, pozícií, ktorého riešenie, vyústenie, pointa sa procesuálne rodí v dialektickom vzťahu tézy a antitézy, čo vo výsledku znamená, že oba romány sú mimoriadne predvídateľné.

Na úrovni témy, tam, kde román skutočne nachádza svoj zmysel, kde sa stáva akýmsi autonómnym poznaním, A. Rand zlyhá práve v tom, v čom by mala byť najsilnejšia – vo filozofii. Ak totiž jej romány reflektuje čitateľ disponujúci aspoň základným filozofickým vzdelaním, z toľko forsírovaného objektivismu – ktorý však ako filozofiu A. Rand ustanovil až jej žiak a dedič Leonard Peikoff – sa stáva filozofická zlátnina. Ukazuje sa, že nejde o žiadne pôvodné filozofické poznanie, ale o eklektickú zmes pospájanú eristickým mudrovaním predstierajúcim nepriestrelnosť sylogizmu: Aristoteles a Platón, jediní filozofi, ktorých Rand v románoch *Zdroj* a *Atlasova vzbura* skutočne menuje; Kant a jeho prevrátený kategorický imperatív; Nietzscheho koncept nadčloveka; Schopenhauerova vôľa; Marx, Feuerbach, Hegel; Ockhamova, Humeova a Popperova britva – to všetko (a mnohé iné, záleží len na čitateľovom nedostatku zmyslu pre mieru) sa dá vo filozofii A. Rand obsiahnuť v románoch *Zdroj* a *Atlasova vzbura* zazrieť. Didaktizujúca ideologická totalita filozofického myslenia autorky je však v kontextoch diskurzívnej filozofie ako vedy procesuálneho poznávania neakceptovateľná, preto ju sotva môžeme považovať aj za to, čím sa javí, teda za filozofický román. A. Rand totiž pomocou literatúry nehľadá pravdu ani filozofické poznanie, ale distribuuje ho.

Nech je filozofia Ayn Rand akokoľvek pomýlená a v štandardnej, akademicky akceptovateľnej filozofickej diskusii neudržateľná, jej dielu nemožno uprieť dôležitý civilizačný impakt. Je dôsledkom spontánneho využitia takej autorskej stratégie na pôde spoločenského románu, ktorá je dnes typická pre mainstream populárnej kultúry, avšak v minulosti bola vlastná žánrovému písaniu v rámci science-fiction. Ide o fantastické ozvláštnenie vyvolávajúce u čitateľa tzv. *sense of wonder*, teda pocit úžasu. Vďaka nemu sa o science-fiction (vedecko-fantastickej literatúre) začalo uvažovať ako o *speculative fiction*<sup>4</sup> (špekulatívnej literatúre). Do science-fiction tradične vnáša fantastické ozvláštnenie veda, čo vyžaduje špecifický menšinový typ čitateľa ochotného akceptovať, že fikčný svet románu nezodpovedá parametrom vonkajšej referenčnej ontologickej mimoliterárnej reality, resp. že táto realita je rozrušená prítomnosťou prvkov, ktoré jej nie sú vlastné. Modelovým príkladom môže byť v ontologickej realite dosiaľ nejestvujúci vynález – napríklad antigravitačný pohon, vďaka ktorému sa vo fikčnom svete takto (vedecko)fantasticky ozvláštneného románu

začne odvíjať príbeh sledujúci civilizačné zmeny, ktorých je onen vynález kauzálnym spúšťačom. Lektúra takto fantasticky ozvláštneného beletristického textu je jedno-ducho podmienená predpokladom, že potenciálny čitateľ je ochotný uveriť zdanlivo neuveriteľnému. Ak však do konvenčného spoločenského románu vnesieme zdanlivo neudržateľnú hypotézu (racionálny egoizmus, popretie morálneho kódexu definujúceho civilizáciu) a na jej obhajobu využijeme filozofiu redukovanú na relatívne ľahko pochopiteľné metódy (eristiku a eklektiku), výsledkom môže byť román, ktorý je v jadre vlastne *speculative fiction*. Vyhli sme sa síce (vedecko)fantastickému ozvláštneniu, ale iba preto, že sme ho nahradili (špekulatívno)fantastickým ozvláštnením. Čitatelia zažívajú vďaka nemu pocit úžasu z participačnej lektúry, ktorú treba racionálne preverovať, a preto môžu román identifikovať ako výnimočný, hoci má charakter science-fiction. Science je v tomto prípade zastúpená filozofiou. Na literárnom trhu pre mainstreamový spoločenský román to znamená devízu, ktorá ho odliší od všetkých ostatných spoločenských románov a dokáže zabezpečiť, že sa z neho stane bestseller. Ayn Rand sa toto podarilo dosiahnuť dvakrát. Skutočnosť, že popritom narušila relatívne uzatvorené kruhy nežánrovej literatúry a filozofie, nie je jej problémom, ale problémom jej čitateľov.

## POZNÁMKY

- <sup>1</sup> V doslove románu *Atlasova vzbura* cituje Leonard Peikoff poznámky Ayn Rand, v ktorých uvádza: „Podle všeho jsem jak filozofkou, tak spisovatelkou románů“ (Randová 2014, 1108).
- <sup>2</sup> Slovenský preklad románu *Atlas Shrugged* vyšiel v roku 2003 pod názvom *Atlas pokrčil plecami* (prel. Alfred Nicholson). Je rozdelený do troch samostatných kníh. Keďže úroveň prekladu nezodpovedá kvalitatívnym štandardom, pracujeme s českým prekladom.
- <sup>3</sup> *Kniha filozofie* je publikáciou predstavujúcou filozofiu v prierezovom historickom kontexte jej dejín, jadro textu tak tvoria rozsiahle kapitoly venujúce sa vždy konkrétnemu časovému úseku (napr. kapitola *Moderní svět* zachytáva rozmedzie rokov 1900 až 1950). Výnimku predstavuje iba posledná kapitola, nazvaná prozaicky *Další filozofové*, ktorá je akýmsi doplnkom a sú v nej zhromaždení filozofi, ktorí do predchádzajúcich kapitol jednoducho nevošli. Ayn Rand je súčasťou tohto appendixu.
- <sup>4</sup> *Sense of wonder*, pocit úžasu, je slovné spojenie opisujúce iniciačný zážitok programového čitateľa sci-fi vo vzťahu k inej, nežánrovej literatúre. *Speculative fiction* je pojem zavedený Robertom E. Heinleinom v roku 1947 ako funkčnejšia alternatíva problematcky definovateľného slovného spojenie science-fiction. Obe slovné spojenia – *sense of wonder* a *speculative fiction* – sú ťažiskovými pojmami teórie predmetného literárneho podsystemu. Vhodným teoretickým vstupom do problematiky oboch pojmov je *The Encyclopedia of Science Fiction* Johna Clutea a Petra Nichollsa, ktorej tretie vydanie je dostupné online na <http://www.sf-encyclopedia.com/>. Bibliografický údaj druhého printového vydania je súčasťou zoznamu použitej literatúry.

## LITERATÚRA

- Arp, Robert, ed. 2014. *1001 myšlenek, které změnili naše uvažování*. Prel. Jan Podzimek a Dana Podzimeková. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Buckingham, Will – Douglas Burnham – Clive Hill – Peter J. King – John Marenbon – Marcus Weeks. 2013. *Kniha filozofie*. Prel. Otakar Vočoch. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní klub.
- Clute, John – Peter Nichols, ed. 1999. *The Encyclopedia of Science Fiction*. London: Orbit.

- Pavlík, Ján. 2005. Emfatická obhajoba liberálnych hodnot. In *Sto let od narodení Ayn Randové*, eds. Dina Chmaitillová – Petr Mach, 41 – 55. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Peikoff, Leonard. 2001. *Objektivismus: Filozofie Ayn Randové*. Prel. Jiří Kinkor. Praha: Berlet Advertising & Graphic Design Pty Ltd.
- Randová, Ayn. 2000. *Zdroj*. Prel. Jana Melicharová. Praha: Berlet Advertising & Graphic Design Pty Ltd.
- Randová, Ayn. 2014. *Atlasova vzpoura*. Prel. Aleš Drobek. Praha: Dokořán – Argo.

## Philosophy of/in a story: A philosophical-aesthetic reading of works by Ayn Rand in the context of popular culture

---

Objectivism. Popular culture. Philosophy. Ideology.

In the paper we try to explain that the fictional works of Ayn Rand *The Fountainhead* and *Atlas Shrugged* are philosophical novels to the extent they are genre novels. Besides this, we found that techniques pertaining to popular literature and popular culture are used and their philosophical dimension can be functionally identified as an overlap of an ideological-ethical nature. Therefore Ayn Rand can be regarded as a “popular-philosophical” writer but not directly a philosopher, even though she demonstrated this ambition.

---

Doc. Mgr. Juraj Malíček, PhD.  
Ústav literárnej a umeleckej komunikácie  
Filozofická fakulta  
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre  
Štefánikova 67  
949 74 Nitra  
Slovenská republika  
juraj.malicek@gmail.com, jmalicek@ukf.sk